

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ УПРОВАДЖЕННЯ АКМЕТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається проблема впровадження педагогічних технологій особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів на засадах аксіологічного та акмеологічного підходів. Розкрито сутність та особливості авторського курсу «Аксіологічні основи особистісного розвитку», спрямованого на формування ціннісного ставлення студентів до самовдосконалення.

Ключові слова: аксіосфера особистості, акметехнології, ціннісне ставлення, особистісне самовдосконалення.

За умов реформування освітньої системи України особлива увага приділяється підвищенню якості професійної підготовки майбутніх педагогів. Важливими вимогами до фаховості майбутнього вчителя є не лише оволодіння ним сучасним соціально-науковим інструментарієм, готовність до впровадження нових інформаційних технологій, а й засвоєння національної культури і загальнолюдських цінностей, прояв високого рівня морально-духовних якостей, здатність до творчого пошуку і саморозвитку, вияв професійного іміджу.

Зростаюча увага до цих компонентів освіти зумовлена потребами сучасного суспільного розвитку, гуманізації і гуманітаризації суспільства і освітнього процесу, з одного боку, та очевидними суперечностями між підвищеними вимогами до духовної культури сучасного фахівця (аксіологічний аспект) і не завжди достатнім рівнем ерудиції, професіоналізму, загальнокультурної підготовки (акмеологічна парадигма).

У зв'язку з цим особливою значущістю набуває проблема впровадження педагогічних технологій особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів на засадах аксіологічного та акмеологічного підходів.

Спроби розв'язання цієї проблеми були здійснені представниками акмеологічного напрямку. Так, найбільш розробленою в акмеології є концепція особистісно-професійного розвитку, який забезпечує якість професійної діяльності спеціаліста (А. Деркач, В. Д'ячков, Ю. Гончаров, Ю. Митюрин та інші).

Обґрунтуванню методологічних принципів, концептуальних підходів, дослідницьких стратегій та практико-орієнтованих акмеологічних технологій в освіті присвячено праці А. Деркача, В. Зазикіна, Г. Сазоненко, Г. Данилової, І. Дичківської, О. Дубасенюк.

Аксіологічний підхід до вивчення проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя вивчали Г. Васянович, І. Зязюн, Н. Крилова, М. Каган, Т. Іванова, О. Сухомлинська та інші.

Прикладні проблеми становлення аксіосфери особистості студента у контексті гуманізації та гуманітаризації вищої освіти до-

сліджували Г. Балл, І. Бех, Ж. Вірна, С. Кульневич, Н. Побірченко, Н. Пов'якель, Г. Радчук, В. Рибалка, М. Савчин, Ю. Сенько, В. Сериков, Н. Шевченко, Н. Чепелєва, Т. Яценко.

Взаємозв'язок аксіологічного та акмеологічного підходів до організації навчально-виховного процесу професійної підготовки розглядали І. Бех, І. Гуляс, Л. Бондаренко, О. Сафін, І. Ніколаєску. Зокрема, І. Бех [1] акцентував увагу на тому, що технології акмепедагогіки мають справу з вершинними досягненнями підростаючої особистості у ціннісно-нормативній освіті.

Своєю чергою, І. Гуляс [4] вивчала питання аксіопсихологічного проектування особистості професіонала як цілісності, що дає змогу осмислювати процес акме-орієнтованого саморозвитку, створювати умови для самовдосконалення і самореалізації та спонукає до постановки нових завдань щодо досягнення вершин і самоздійснення в акмеологічному розвитку.

Разом із тим, за всієї варіативності й багатогранності висвітлення вченими проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів подальшого дослідження потребує аксіологічний аспект упровадження акметехнологій, а саме: питання формування ціннісного ставлення студентів до особистісного самовдосконалення в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

Мета статті — обґрунтувати необхідність упровадження педагогічних технологій особистісно-професійного розвитку на основі аксіологічного та акмеологічного підходів.

Центральною постановою оновлення сучасної школи є учитель, його професіоналізм та ціннісні орієнтації. У зв'язку з цим модернізація фахової підготовки майбутніх педагогів має відбуватися на основі запровадження інновацій акмеології як науки про досягнення вершин розвитку особистості та аксіології — галузі знання про формування загальнонаціональних та особистісних цінностей. На підтвердження цієї думки, І. Бех зазначав: «при організації виховного процесу доцільно опиратися на феномен ціннісного масштабу людини, коли вона сама покладає себе як граничний сенс і міру. Це ж шлях до саморозвитку в духовно-моральному вдосконаленні особистості» [1, с. 48].

Так, акмеологічний підхід дає змогу визначати шляхи педагогічної компенсації не досягнутого на попередньому відрізку життєвого шляху оптимуму розвитку, а також проектувати етапи професійно-особистісного зростання від однієї професійної вершини до іншої [3]. У такому контексті особистісно-професійне зростання розуміється як «процес взаємопов'язаного розвитку особистості й професіоналізму в її діяльності, результатом якого є нові якісні особистісно-діяльнісні акмеформи, що характеризують одночасні програми зміни як в особистості, так і в її професійній діяльності» [5, с. 58].

Принципами реалізації акмеологічної парадигми в освіті є: принцип гуманізації (гуманістична орієнтованість навчального процесу, що реалізується у системі заходів, спрямованих на визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток і прояв своїх здібностей), демократизації (демократичний характер відносин усіх учасників освітнього процесу), неперервності (цілісність та неперервність усіх процесуальних та системних аспектів освіти), фундаменталізації (спрямованість освіти на фундаментальний, міжпредметний характер знань), персоніфікації (особистісно орієнтований зміст навчального процесу, урахування особистісно-діяльнісних особливостей та ціннісних орієнтацій суб'єктів полікультурної взаємодії), системності (спрямованість навчального процесу на системну цілісність у побудові та аналізі полікультурних освітніх процесів), діалогічності (духовно-ціннісна орієнтація людини і більшою мірою її розвиток здійснюються у процесі взаємодії учасників освітнього процесу, змістом якої є обмін інтелектуальними, емоційними, моральними цінностями, що передбачає діалоговий характер навчального процесу, залучення особистості студента до культурних надбань людства за допомогою діалогу з культурними формами історичного розвитку людської цивілізації), природовідповідності (професійна підготовка майбутнього вчителя ґрунтується на науковому розумінні природних і соціальних процесів, які узгоджуються із загальними законами розвитку природи і людини, і спрямовується на її виховання відповідно до індивідуальних особливостей, формування у неї відповідальності за свій розвиток та подальшу еволюцію ноосфери), полікультурності (полікультурний характер педагогічного процесу), культуровідповідності (освіта та виховання мають ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях та нормах національних культур, етнічних особливостях регіонів, залучати людину до різних площин культури етносу, суспільства і світу загалом) [7].

На основі зазначених принципів розроблено акмеологічні технології — «сукупність засобів, спрямованих на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвитку властивостей і якостей, що сприяють досягненню високого рівня особистісно-професійного розвитку й професіоналізму» [6, с. 103]. За допомогою акметехнологій організовується і реалізується рух особистості до вершин самореалізації в різних сферах взаємодії.

Сутність акмеологічних технологій О. Дубасенюк [7] вбачає в їхній спрямованості на постійний розвиток особистості фахівця, його професійного мислення в діяльності.

У такому контексті акмеологічні технології розглядаються як інтегрована система, яка вміщує: технологію проектування і реалізацію програми професійно-педагогічної підготовки (освітньої програми); технологію управління педагогічними процесами; техноло-

гію виховання духовно-морального потенціалу людини; технологію успішного навчання кожного; технологію акмеологічного супроводу педагогічного процесу [7].

Своєю чергою, акмеологічний супровід становить собою систему заходів і технологій їх здійснення, що забезпечує психологічний особистісний, професійний і духовний розвиток майбутніх учителів.

Акмеологічний підхід у професійній підготовці майбутніх фахівців у вищій школі тісно пов'язаний із аксіологічною концепцією, оскільки професійне зростання особистості не може відбуватися поза ціннісною сферою самопізнання та самоактуалізації [2]. Так, однією з умов досягнення «акме» (піку розвитку) вважається потужний розвиток у людини загальних здібностей і перетворення загальнолюдських цінностей на її власні цінності, що означає морально-етичну вихованість особистості.

Реалізація аксіологічного підходу в освітньому процесі вищої школи дає змогу створити сприятливі умови для розвитку емоційно-ціннісних переживань і ціннісних ставлень кожної особистості, розкрити можливості освіти як засобу забезпечення спадкоємності прогресивних традицій людства, залучаючись до яких, майбутній фахівець не лише при звичається до умов постійно змінюваного соціуму, але й стає здатним до неадаптованої активності. Це дає йому змогу розвивати власну суб'єктність, а також забезпечувати зростання аксіологічного потенціалу своїх вихованців.

Отже, створити умови для ціннісного розвитку особистості за допомогою акметехнологій в освітньому процесі означає:

- надати студенту можливість стати суб'єктом свого ціннісного зростання;
- моделювати освітнє середовище, імітуючи на практиці ситуації реального життя студента, пов'язані з ціннісним вибором;
- стимулювати внутрішньоособистісну конкуренцію цінностей суб'єкта, підсилюючи суперечності;
- надавати можливість усвідомлення ціннісних суперечностей за допомогою діалогічного спілкування суб'єктів ціннісного ставлення;
- обирати такі технології організації занять, які забезпечать переживання ціннісного зростання і рефлексію цього процесу.

На основі зазначених вище теоретичних засад аксіологічного та акмеологічного підходів нами було розроблено курс «Аксіологічні основи особистісного розвитку» для студентів II курсу факультету початкового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Цей курс був спрямований на забезпечення базової психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів, сприяв оволодінню студентами теоретичними знаннями для свідомого керування особистісним розвитком, допомагав знайти, усвідомити та прийняти цілі, програму, засвоїти практичні прийоми особистісного зростання.

Метою курсу «Аксіологічні основи особистісного розвитку» стало формування ціннісного ставлення до самовдосконалення на основі поглиблення знань студентів з аксіології. Вибір цільових орієнтирів курсу зумовлювався тим, що ціннісне ставлення до самовдосконалення визначає виникнення домінуючих потреб та інтересів людини у саморозвитку; стає джерелом інтелектуальної активності; мобілізує творчі сили на пошук та вирішення завдань і проблем у сфері самовдосконалення; слугує показником розвитку багатьох важливих якостей особистості — цілеспрямованості, свідомості, працелюбності, широти та стійкості [6].

Крім того, ціннісне ставлення до професійної діяльності формується в процесі проживання майбутнім педагогом певної системи загальнолюдських цінностей, що синтезують педагогічні цінності і цінність самої педагогічної діяльності.

Так, сутністю ціннісного ставлення до самовдосконалення є трансформація його компонентів як суспільно значущих цінностей в особистісні. Основна функція ціннісного ставлення — регулювання самовдосконалення як цілеспрямованої пізнавально-творчої діяльності, що полягає у створенні особистістю самої себе в процесі активного впливу на свій внутрішній світ з метою його перетворення. Специфіка й особливість ціннісного ставлення до педагогічної діяльності визначається не суб'єкт-об'єктивними зв'язками, а міжсуб'єктивними відносинами, у яких воно і реалізується.

У такому контексті завданнями курсу «Аксіологічні основи особистісного розвитку» було визначено:

- оволодіння знаннями про сутність цінностей;
- усвідомлення студентами власної самоцінності;
- закріплення цінностей розвитку на особистісному рівні;
- розвиток суб'єктної позиції та оволодіння уміннями й навичками самовдосконалення.

Зміст курсу охоплював теми, вивчення яких сприяло формуванню уявлень студентів про:

- аксіосферу особистості (духовного утворення, яке містить систему цінностей, що є внутрішніми, емоційно-засвоєними особистістю орієнтирами діяльності і відповідають їй індивідуальним особливостям, рівню культури та вимогам суспільства);
- дію рушійних сил ціннісного механізму у засвоєнні дійсності (стимулювання інтересу до цінностей, співвіднесення конкретної цінності та ціннісної системи, проблемність та діалогічність у засвоєнні аксіологічних орієнтирів);
- вплив ціннісних орієнтацій на особистісний розвиток (ціннісні орієнтації стимулюють розвиток якостей особистості, забезпечують формування готовності до подальших високomorальних, пізнавальних і творчих дій).

Студентам також пропонувалось оволодіти знаннями про сутність, зміст, ознаки, складові, способи та етапи особистісного самовдосконалення під час професійної підготовки. На основі здобутих знань формувались уміння створювати модель особистості майбутнього вчителя, визначались його професійно значущі риси та якості, аналізувалась власна діяльність завдяки застосовуванню методів самоосвіти та самовиховання.

Засобами реалізації змісту стали ціннісно-орієнтовані лекції, інтерактивні та проблемні методи навчання, самостійна та науково-дослідна робота.

Контроль успішності студентів здійснювався за кредитно-модульною системою, що передбачало використання методів самоконтролю та самоорганізації, а отже, розвиток суб'єктної позиції студентів. Під час навчально-виховної взаємодії застосовувались групові та колективні форми навчання (рольові ігри, диспути, презентації), що сприяло згуртуванню студентського колективу, налагодженню міжособистісних стосунків, покращенню психологічного клімату. Ціннісно-орієнтований зміст навчального матеріалу, форми та методи його реалізації були спрямовані на активізацію самостійної діяльності студентів та розвиток умінь самопізнання і самоаналізу.

Композиційно курс «Аксіологічні основи особистісного розвитку» складався з трьох розділів та передбачав вивчення визначених тем на лекційних, семінарських та практичних заняттях, а також включав самостійну і науково-дослідну роботу студентів.

Так, для опрацювання змісту першого розділу «Детермінанти особистісного розвитку» студентам пропонувалось ознайомитись з різними підходами щодо формування особистості; визначити зовнішні та внутрішні чинники особистісного розвитку; розвивати вміння аналізувати та узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Вивчення наступного розділу «Роль цінностей у житті людини» мало на меті дати студентам знання про сутність понять «цінності» та «ціннісні орієнтації» у різних науках (психології, педагогіці, соціології, філософії), пояснити роль цінностей у житті особистості, ознайомити з основними психолого-педагогічними теоріями розвитку особистості та етапами процесу трансформації цінностей у свідомість людини, обговорити різні підходи до класифікації цінностей.

Опрацювання змісту розділу «Професійні та особистісні цінності» передбачало ознайомлення студентів з основними філософсько-культурологічними й нормативно-правовими матеріалами та документами, у яких визначено сучасні освітні цінності та вимоги до особистості вчителя, було розглянуто професійно значущі якості педагога та роль ціннісних орієнтацій у формуванні системи особистісних цінностей.

Науково-дослідна робота організовувалася з урахуванням інтересів та здібностей студентів. Перевага надавалась груповим формам організаційної діяльності, зокрема роботі у проблемних групах. Такий вибір був зумовлений тим, що робота у проблемних групах сприяє формуванню наукового світогляду студента, оволодінню методологією і методами наукового дослідження; розвитку ініціативності, творчого мислення та індивідуальних здібностей у вирішенні практичних завдань; розширенню теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця. Студенти були ознайомлені з правилами пошуку, обробки, аналізу та використання інформації, способами складання каталогу опрацьованих першоджерел. Отримані знання вони мали застосувати під час вирішення поставлених педагогічних проблем.

Дотримання таких умов, як організація суб'єкт-суб'єктних стосунків, створення доброзичливого психологічного клімату у колективі, групова взаємодія під час оволодіння студентами прийомами ціннісного обміну, активізація самостійної творчої діяльності, а також відповідно підібрані особистісно орієнтовані форми та методи педагогічного впливу сприяли формуванню ціннісної свідомості майбутніх учителів та забезпечували усвідомлення ними особистої значущості навчального матеріалу.

Під час вивчення курсу студентам надавалась консультативна допомога викладача, як полягала в інформаційному й особистісному забезпеченні реалізації мотивації формування позитивного ставлення до самовдосконалення і була спрямована на корекцію та стимулювання дій студентів щодо здійснення розробленої ними програми самозміни у вдосконаленні особистісних якостей, професійних умінь.

Таким чином, внаслідок цілеспрямованої дії формувальних навчально-виховних впливів у межах вивчення курсу «Аксіологічні основи особистісного розвитку» було досягнуто таких результатів: усвідомлення студентами професійних цілей як частини життєвого плану; вироблення ціннісного ставлення до самовдосконалення у всіх сферах життєдіяльності; сформованість Я-концепції; закріпленість цінностей розвитку на особистісному рівні; наявність глибоких знань та їх застосування у професійній діяльності й особистому житті; здійснення систематичної самоосвітньої діяльності; здатність до розв'язання складних конфліктних ситуацій; систематичне застосування рефлексії; креативність.

Зазначені вище результати підтвердили педагогічну доцільність та ефективність розробленого нами та запровадженого у навчально-виховну практику вищого педагогічного навчального закладу курсу «Аксіологічні основи особистісного розвитку», вивчення якого сприяло активізації процесу формування ціннісного ставлення майбутніх педагогів до особистісного самовдосконалення.

Акмеологічні технології у педагогічній науці — це системний спосіб організації процесу розвитку особистості майбутнього вчителя, розкриття його творчого потенціалу, поетапна траєкторія досягнення вершин професіоналізму.

Базовими принципами акметехнологій є принципи гуманізації демократизації, неперервності, фундаменталізації, персоніфікації, системності, діалогічності, природовідповідності, полікультурності, а також принцип культуровідповідності.

Акмеологічний підхід до професійної підготовки майбутніх учителів, основною метою якого є оволодіння акмеспрямованими стратегіями творчої самореалізації у процесі досягнення вершин професіоналізму, реалізується засобами застосування акмеологічних освітніх технологій, адже вони сприяють активізації внутрішнього потенціалу студентів (мотиваційно-цільової сфери особистості, здібностей, вольових якостей, самосвідомості) як умови їхнього сходження до свого акмерівня.

Педагогічні технології, спрямовані на самотворення, необхідно моделювати на основі аксіологічного підходу, зокрема концепції ціннісних ставлень до педагогічної діяльності та визначення психолого-педагогічних механізмів формування ціннісного ставлення до самовдосконалення.

Запровадження у навчально-виховну практику вищого педагогічного навчального закладу авторського курсу «Аксіологічні основи особистісного розвитку» зумовило значні зрушення в розвитку аксіосфери майбутніх педагогів та сприяло активізації процесу формування ціннісного ставлення до особистісного самовдосконалення.

Разом із тим значний потенціал акмеологічного та аксіологічного підходів недостатньо використовується в освітній практиці вищих педагогічних навчальних закладів, тому перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні та розробленні інноваційних педагогічних технологій професійної підготовки майбутніх учителів на засадах зазначених вище підходів.

Література

1. Бех І. До питання технологій акмепедагогіки / І. Бех // Педагогічний пошук. — 2011. — № 1. — С. 47-49.
2. Бондаренко Л. О. Акмеологія та аксіологія — нові пріоритети освіти / Л. О. Бондаренко, О. Ф. Савін // Педагогічний вісник : наук.-метод. журнал. — 2010. — № 2. — С. 22-24.
3. Воспитательная деятельность педагога : учеб. пособие для студентов высш. учеб. завед. / И. А. Колесникова [и др.]; под общ. ред. В. А. Сластенина, И. А. Колесниковой. — 3-е изд., стер. — М. : ИЦ «Академия», 2007. — 334 с.
4. Гуляс І. А. Аксіопсихологічне проектування особистості в акмеологічному розвитку професіонала / І. А. Гуляс // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. — 2011. — № 3. — С. 123-129.

5. Данилова Г.С. Вершини професіоналізму педагога як акмеологічний синтез триади його компонентів / Г.С. Данилова // Вища освіта України : теоретичний та науковий часопис. — №2 (дод. 1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи : методологія, теорія, технології» : наук. видання / Ін-т вищої освіти АПН України. — Київ; Рівне, 2007. — Т. 3. — С. 57-61.
6. Деркач А.А. Акмеологическая культура личности : содержание, закономерности, механизмы развития / А.А. Деркач, Е.В. Селезнева; Рос. акад. образования, Моск. психол.-соц. ин-т. — М.: Изд-во МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2006. — 496 с.
7. Професійна педагогічна освіта : акме-синергетичний підхід : монографія / [Дубасенюк О.А., Антонова О.Є., Березюк О.С. та ін.]; ред. О.А. Дубасенюк. — Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2011. — 387 с.

В статті розглядається проблема впровадження педагогічних технологій особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів на основі аксіологічного та акмеологічного підходів. Розкрито сутність та особливості авторського курсу «Аксіологічні основи особистісного розвитку», направлено на формування ціннісного ставлення студентів до самосовершенствования.

Ключові слова: аксіосфера особистості, акметехнології, ціннісне ставлення, особистісне самосовершенствование.

T. M. Severina

An Axiological Aspect of Acmetechnologies Application

Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy (139 Proskurivske Pidpillya Str., Khmelnytskyi, Ukraine)

The problem of application of pedagogical technologies for future teachers' personal professional development on the principles of axiological and acmeological approaches is considered. The essence and bases of acmeological approach to future teachers' professional training are exposed. Acmetechnologies are analyzed as a system of permanent personal professional development of a specialist. The axiological aspect of application of acmetechnologies is in the creation of conditions for a personality's value development. In the context of axiological and acmeological approaches, the authorial course «Axiological Bases of Personal Development» is described. The main aim of the course is to form future teachers' value attitude toward personal self-improvement on the basis of extending their knowledge of axiology. The author concludes about the pedagogical expediency of introduction of this course as it has entailed considerable positive changes in the students' axiosphere development.

Keywords: axiosphere of personality; acmetechnologies; value attitude; personal self-improvement.

References

1. Bekh, I. D. (2011). Do pytannia tekhnolohii akmepedahohiky [To the Question about Technologies of Acme-pedagogy]. *Pedahohichnyi poshuk*, 1, 47-49.
2. Bondarenko, L. O., & Savin, O. F. (Eds.). (2010). Akmeolohiia ta aksiolohiia — novi priorytety osvity [Acmeology and Axiology are the New Priorities of Education]. *Pedahohichnyi visnyk*, 2, 22-24.
3. Slastenin, V. A., & Kolesnikova, I. A. (2007). *Vospitatelnaia deiatel'nost pedagoga* [Educational Activity of a Teacher]. Moscow: ITs «Akademiia».

4. Hulias, I. A. (2011). Aksiopsykholohichne proektuvannia osobystosti v akmeolohichnomu rozvytku profesionala [Axiopsychological Projecting of Personality in Acmeological Development of Professional]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii*, 3, 123-129.
5. Danylova, H. S. (2007). Vershyny profesionalizmu pedahoha yak akmeolohichniy syntez triady yoho komponentiv [The Peaks of Teacher's Professionalism as an Acmeological Synthesis of Triads of Its Components]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 3, 57-61.
6. Derkach, A. A., & Selezneva, E. V. (2006). *Akmeologicheskaia kultura lichnosti: sodержanie, zakonomernosti, mekhanizmy razvitiia* [Acmeological Culture of Personality: Content, Regularities, Mechanisms of Development]. Moscow: Izd-vo «MPSI»; Voronezh: MODEK.
7. Dubaseniuk, O. A. (2011). *Profesiina pedahohichna osvita: akme-synerhetychnyi pidkhid* [Professional Pedagogical Education: Acme-Synergetic Approach]. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka.